

STUDIE

EVROPSKÁ MUZEA PRÁCE, DĚLNICTVA A DEMOKRACIE JAKO INSPIRACE
PRO NOVÉ VYUŽITÍ STRANICKÝCH SBÍREK Z OBDOBÍ STÁTNÍHO
SOCIALISMU¹

Tomáš Kavka

European Museums of Labour, Workers and Democracy as an Inspiration for the New Use of Communist Party Collections from the Period of State Socialism

Abstract: This paper provides an entry point into the discussion on the forms of museum presentation of workers and labour in the 21st century, which can serve as inspiration for the Czech Republic, especially for new using of the collections of the Communist Party of Czechoslovakia. It offers an insight into institutionalised European museology of labour and workers. It first presents how it is embedded in global structures and gives three examples of how both the historical and present day workers movement, labour and the democratisation of society in Europe are approached. It presents these institutions as museums of (a) personalities associated with the social movement, (b) labour and workers, and (c) democracy.

Keywords: Workers movement – contemporary museums – exhibition – modern history – labour museums – Karl Marx Haus Trier – Workers Museum Copenhagen – People’s History Museum

Contact: Mgr. Tomáš Kavka, Ph.D., Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea, Václavské náměstí 68, 110 00 Praha; tomas.kavka@nm.cz

Hodnocení porevolučního vývoje českých muzejních institucí od oborových praktiků či akademických teoretiků stále není obsáhlé. Lze shrnout, že se muzea a jejich práce proměnily a stále proměňují. Nejde přitom pouze o mnohem pestřejší muzejní interpretace společnosti, ale i postupné reflektování principů nové muzeologie či technologických inovací, které expozice a sbírky přibližují lidem i reagují na světové trendy. Je téměř nepřijatelné vytvořit dnes expozici bez interaktivních prvků, kterou by nedoplňovala edukační, respektive dětská linka, a mnoho muzeí reprezentuje takzvaný otevřený depozitář. S povděkem lze přijmout, že se každá nová prezentace snaží dbát i na zpřístupňování prostoru handicapovaným, odstraňovány jsou v množství budov bariéry pro pohybově omezené či nevidomé občany. V tomto smyslu se muzea stávají dostupnějšími množstvím nových návštěvníků a spolu s těmito přístupy se proměňují i muzejní pracovní pozice.

S vědomím, že česká muzea získala na atraktivitě, si můžeme položit otázku, zda se naopak i něco z expozic nevytratilo a dnes v nich nechybí. Muzea totiž i přes komplex změn stejně jako před lety stále hledají přístup k široké populaci, respektive jejím společenským kohortám. Nedaří se oslovovat silnou část veřejnosti, která navštěvuje muzejní budovy jednou či dvakrát za život a nedokáže se se stávajícími prezentacemi a poselstvím muzejních expozic sžít. Takovou skupinu pro české prostředí specifikoval doyen českého muzejnictví Jiří Žalman tím, že se „chození do muzeí nehodí do jejich životního stylu a způsobu trávení volného času“, a poukázal na to, že s ní „muzea musí cíleně pracovat“.² Nemáme sice statistiky o tom, kdo jsou tito imaginární odmitači muzejního světa zač, ovšem nabízí se stejně jednoduché zdůvodnění jako jejich definování Žalmanem; nenachází v muzeích nic, s čím by se mohli v kontextu svého žitého světa v těchto institucích identifikovat, a muzejní zaměstnan-

1 Tento příspěvek vznikl v rámci realizace projektu Muzeum dělnického hnutí v 21. století. Prezentace práce s muzejní sbírkou doby státního socialismu a způsoby užití jejího materiálu k potřebám odborné a široké veřejnosti (MK ČR, NAKI II, DG18P020OVV045).

2 Jiří ŽALMAN, Kapesní průvodce po muzeu a muzejnictví, Praha 2016, s. 116.

ci s nimi neumí pracovat. Postrádají v celém spektru rozšiřujících se muzejních funkcí prvek, se kterým by se ztotožnili, a něco ze současného světa, co by zde mohli ocenit.

Po roce 1989 vymizely z československého prostředí muzejní počiny, které z politicko-ideologického pohledu cílily alespoň verbálně k lidu a vyzývaly jeho revoluční a budouvatelský potenciál. Ty v komunistické praxi vyplňovala prezentace marxisticko-leninské ideologie, která se vztahovala k sociální emancipaci širokých vrstev pracujícího obyvatelstva, jak je definovala rozhodnutí vlády komunistické strany. Tento pomyslný svět mohl být dosažen silou pracující třídy pod vedením KSČ. Vznikla i řada muzeí, která měla své zaměření na pracující či lid přímo ve svém názvu. Jejich součástí byly obvykle vedle oslavy budování socialismu a stranické ideologie i prezentace dělnictva a jeho práce jako lidových mas hýbajících dějinami.³ Po sametové revoluci byly tyto zprofanované instituce zrušeny a užívání pojmů „dělnické“ a „lidové“ se stáhlo do etnografického prostoru. Je otázkou, zda se tím nevyšlo s vaničkou i dítě.

Zcela logicky zdiskreditovaná stranická muzea nesoucí adjektiva „dělnická“, „lidová“, „revolučních bojů“ či „komunistických tradic“ po roce 1989 v rozpadajícím se polistopadovém Československu zanikla, popřípadě prošla verbální i strukturální přeměnou. Sbírky a výstavy se nově soustředily na opomíjené či dříve zakázané výklady dějin. Novým směrem se začalo ubírat i budování pamětních míst. Dějiny pracujících a práce se začaly prezentovat zejména přes různé firemní expozice a zaměstnanci se více či méně stávali součástí podnikatelských příběhů. Ruku v ruce s tím vznikala nová skupina hrdinů, kterou představovali komunistickým panstvím cíleně i nevědomky opomíjené, upozadované, dehonestované či přímo perzekvované aktéři prvního, druhého a třetího odboje, jejichž samostatné příběhy i kolektivní historie pozměnily oficiální výklad v tradičních i nově vznikajících muzeích a památnících. Sice se tak zacepila díra, kterou zapříčinil nedemokratický režim, a v muzejní prezentaci vyrovnávalo zastoupení různých dříve chybějících vrstev, nicméně dějiny široké vrstvy pracujících se tak dostaly do pozadí. Je otázkou, zda to není právě tato vrstva, která expozice dnes (ač dříve tak mohla činit z prostého do-nucení) nenavštěvuje.

Tento proces odklonu od prezentace lidových či pracujících vrstev v historických muzeích nastupující po roce 1989 v ČR nicméně neodpovídal vývoji muzejních expozic v západní Evropě. Zde se již v době dávno před rokem 1989 formovalo zastoupení institucí prezentujících emancipační příběh zdola, snažící se též oslovit opomíjené skupiny obyvatelstva, ať už by představovaly široké masy, či marginální skupiny. Hlasy těch, kteří byli v intelektuálním a elitním výkladu špatně slyšet, měly nyní získat místo, kterého se

jim doposud nedostávalo v politických, nacionálních a etnografických muzejních prezentacích. Jejich cílem nebylo přitom pouze vyprávět prodejnější příběh, ale hlavně se pokusit zařadit mezi návštěvníky skupiny, pro něž (či o nichž) starší prezentace nebyly. Ač tyto instituce zůstávají českému prostředí téměř skryty, řada styčných bodů, zejména ve sbírkotvorné činnosti zaměřené na sociální, dělnické a radikálně demokratické hnutí, by se tu našla. Jediným dohledaným průnikem tak zůstává sémantická inspirace dobou britskou institucí Museum of Labour History, která podnítila název roku 1990 zřízené Nadace Muzeum dělnického hnutí, jež vznikla k uchování sbírky zaniklých pražských stranických muzeí Klementa Gottwalda a V. I. Lenina.⁴

Tato pražská instituce, která se roku 1997 změnila dle zákona na Muzeum dělnického hnutí, obecně prospěšnou společnost,⁵ přitom mohla inspiraci hledat v kontextu částí sbírek, například v obrovské sbírce historických protestních transparentů, jakou manchesterské muzeum jako největší na světě vlastní. Po průzkumu předmětů Sbírky Muzea dělnického hnutí a jejím srovnání se zahraničními institucemi zaměřenými právě na sociální dějiny, práci a dělnictvo docházíme k zjištění, že její sbírkotvorná koncepce nese se sbírkou tehdejšího National Museum of Labour History, dnešního manchesterského People's History Museum, ale i dalších institucí značné paralely. Pokud jde o prezentaci dělníků, poukazy na sociální hnutí 19. a 20. století i revoluční étos, mají k sobě značně blízko. Ve sbírkotvorné činnosti či prezentaci jistých ideologických směrů a dějinného vývoje se sbírkově (nikoli interpretačně) dokonce překrývají. V dalším textu se tak pokusíme charakter institucí sbírkově i obsahově blízkých bývalým stranickým muzeím nastínit a v diskusním závěru je s českou realitou konfrontovat.

Co se týče pramenné základny, v textu budeme vycházet vedle materiálů bývalých pražských stranických muzeí, dnes obsažených ve Sbírce Muzea dělnického hnutí, kterou od roku 2014 vlastní Národní muzeum, hlavně z dokumentace západoevropských institucí provedené přímo v místě jejich působení. Při pokusu o jejich charakteristiku se opřeme o informace o jejich sbírkách i strategii získané v komunikaci s pracovníky těchto institucí, stejně jako i z jejich oficiálních, hlavně propagačních materiálů. Velmi inspirační pomůckou ke vzniku příspěvku byl i seminář „Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie?“ o významu muzeí práce a dělnictva, který byl pořádán z iniciativy realizátorů projektu NAKI Muzeum dělnického hnutí v 21. století z Národního muzea a kolegů z Masarykovy dělnické akademie a Friedrich Ebert Stiftung online 12. 11. 2021.⁶ Jeho aktivními účastníky byli také zástupci vybraných typů muzeí, které jsou zde přiblíženy.⁷

3 Tomáš KAVKA, in: Muzea dělnictva a práce – svět včerejška i dneška? Stranická muzea v Československu a jejich příbuzní za budouvatelským horizontem, in: Tomáš KAVKA – Jolana TOTHOVÁ – Pavlína VOGELOVÁ, Sbírky & politika. Collections & Politics, Praha 2022, s. 21–55, s. 24–32.

4 Jolana TOTHOVÁ, Sbírka Muzea dělnického hnutí – rozsáhlý soubor předmětů, archiválií a knih, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, 2017, roč. 55, č. 2, s. 16–26.

5 Muzeum dělnického hnutí, o.p.s., in: Rejstřík peníze [online], 22. 7. 2022, [cit. 10. 11. 2022]. Dostupné z: <https://rejstrik.penize.cz/25722166-muzeum-delnickeho-hnuti-o-p-s>

6 Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie?, mezinárodní workshop, 12. 11. 2021, [online] [cit. 20. 11. 2022], in: Facebook. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030>

7 Účastníky semináře byli vedle kurátorů Sbírky Muzea dělnického hnutí v Národním muzeu také Thomas Meldgaard z kodaňského Arbejdetmuseet, Alice Parson z People's History Museum v Manchesteru, Jürgen Schmidt, ředitel muzea Karl Marx Haus Trier, a Sandra Schürmann z Museum der Arbeit v Hamburku.

Mezinárodní muzejní organizace a Mezinárodní asociace muzeí práce WorkLab

Muzea s hlavní pozorností na dělnictvo a práci patří do globálního muzejního prostoru již dlouhá desetiletí, přičemž se jejich aktivita odráží i v zastřešujících muzejních organizacích. V mezinárodní radě muzeí ICOM se sdružuje hned 32 komisí, 18 spočívajících na základech povahy sbírek a 14 zabývajících se obecnějšími předměty činnosti.⁸ Výbor či organizaci, které by se v rámci ICOMu zabývaly dějinami dělnictva či práce, mezi nimi sice nenajdeme, nicméně, jak píšeme níže, pokusy o zastřešení tématu jedním komitét výboru ICOMu v minulosti byly, ovšem doposavad neúspěšné. V současném ICOMu je tak zastoupení těchto organizací rozdělené do dalších blízkých komitét, která se věnují příbuzné činnosti a spolupracují i s muzei, jež svou identitu odvozují právě od prezentace práce a dělnictva. Z hlediska míry aktuální spolupráce jsou jim v současné době nejbližší dvě, první pod zkratkou CIMUSET (International Committee for Museums and Collection of Science and Technology) se v rámci ICOMu zaměřuje na sbírky vědy a technologií,⁹ zatímco druhá pod zkratkou CAMOC (International Committee for the Collections of Activities of Museums Cities) zase na sbírky a aktivity muzeí měst a jejich světa.¹⁰

Tato dvě komitét v nedávné době, na pražské konferenci ICOM v srpnu 2022, vytvořila společný panel, který se věnoval tématu „Udržitelné občanství a chytrá muzea“, přičemž se na jeho přípravách podílela s Mezinárodní asociací muzeí práce WorkLab. Ta se nezávisle na dalších sdruženích a aktivitách oficiálně definuje jako zastřešující právě pro muzea práce a další instituce zabývající se v celku či alespoň částečně ve svých odděleních historií dělnictva, práce a průmyslové výroby.¹¹ V pražském panelu šlo přitom zejména o diskutování otázky, jakým způsobem mohou společenský aktivismus a budování demokratické praxe muzea přijmout za svůj a pomáhat k jejich rozvíjení a udržitelnosti.¹² Síť WorkLab podle stanov tedy téma překračovalo, ač hodně vypovídalo o jejím širokém zakotvení a rovněž vztahu k aktuálně řešeným světovým problémům.

International Association of Labour Museums WorkLab má v současnosti celkem 36 právnických členů; muzeí a dalších kulturních a společenských institucí prezentujících v různých podobách moderní historii práce, dělnictva a vývoj průmyslu. Z jejich evropských členů, kterých je jednoznačně nejvíce (celkem 31), se několik soustředí svojí hlavní náplní na dokumentaci sociálních dějin práce a děl-

nictva jako kulturního dědictví, ač organizace je širěji zaměřená a zastřešuje práci, její vývoj a pracující v moderní historii v širším slova smyslu. Její součástí jsou i paměťové instituce orientované na konkrétní profesní odvětví (například Centrální muzeum námořnictví v Gdaňsku, Německé muzeum hornictví v Bochumi či Sklářská huť Baruther) či specializované na dějiny vědy a techniky (národní muzea vědy a techniky Švédska a Španělska nebo Technické muzeum Slovinska), tedy chápající technologický vývoj jako zásadní moment dějin, který témata dělnictva a sociální historie práce spíše doplňují. Od svého vzniku v roce 1997 tak WorkLab akceleruje v různých tématech a obvykle právě v kooperaci s jinými muzejními komitét či blízkými organizacemi zabývajících se jak historií a teorií práce a sociálních hnutí, tak i technologickým pokrokem a jeho dědictvím. Často její téma určuje i předsedající instituce, když se podle stanov sídlem asociace stává oficiální sídlo pracoviště aktuálně předsedajícího.¹³

V historii se právě v souladu s cíli předsedajícího muzea WorkLab prostřednictvím různých forem spolupráce přibližovala i k dalším institucím. Mezi hlavní aktivity patřilo pořádání mezinárodních tematických konferencí. V období rostoucího významu WorkLab, kolem roku 2010, spolupracovala jednak s Mezinárodní asociací institucí historie práce (IALHI), jednak s Mezinárodním komitét pro uchování industriálního dědictví (TICCIH).¹⁴ V této době WorkLab pod vedením ředitele kodaňského Muzea dělnictva Petera Ludvigseny dovršila ambiciózní proces podpořený institucemi ze tří světadílů. Jednalo se o přihlášku žádající zřízení vlastního tematického komitét zahrnutého pod výbor ICOM. Přihláška zasláná tehdejší prezidentce ICOM Alissandře Cummins v roce 2010 byla postavena vedle výčtu globálních a mezioborových spoluprací asociace WorkLab zejména na vzrůstajícím významu muzejních prezentací dědictví sociálního, politického a kulturního života pracujících v technických muzeích a pokrytí práce městského obyvatelstva v institucích zabývajících se historií měst.¹⁵ Lze se domnívat, že síť v tento moment využila stoupající důležitosti sociálních otázek ke svému mezinárodnímu uznání v návrhu na nové komitét Světové rady muzeí ICOM s názvem „WORKLABS. Labour, work nad social history in the industrial period“ v době světové hospodářské recese v letech následujících po roce 2008. Ovšem s žádostí neuspěla a v následujících letech se k podobnému kroku již nikdy výbor WorkLab neuchýlil. Následně, po odmítnutí komitét charakterizovala roku 2012 organizaci WorkLab její předsedkyně

8 ICOM. International Council of Museums [online] [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://icom.museum/en/network/committees-directory/>

9 CIMUSET (International Committee for Museums and Collection of Science and Technology) [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://cimuset.mini.icom.museum/>

10 CAMOC (International Committee for the Collections of Activities of Museums Cities) [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://camoc.mini.icom.museum/>

11 „Wholly or has at least one department devoted to one or more subjects in the fields of history of workers, labour and industrial work“, in: WorkLab. International association of Labour Museums [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://worklab.info/constitution/>

12 Call for Papers: Sustainable Citizens and Smart Museums, in: WorkLab. International association of Labour Museums [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://worklab.info/call-for-papers-sustainable-citizens-and-smart-museums-worklab-general-conference-2022-prague-22-23-august/>

13 „Article 2. The association shall have its legal seat in the town where the chairperson has his/her office“, in: WorkLab. International association of Labour Museums [online] [cit. 10. 9. 2022]. Dostupné z: <https://worklab.info/constitution/>

14 The International Association of Labour History Institutions [online] [15. 11. 2022]. Dostupné z: <https://ialhi.org/>

15 „Some industrial and scientific museums want to pursue the social, political and cultural lives of the workers who operated the machines and other objects in their technical collections. Historical and city museums are also interested in covering working lives of their inhabitants....“ Viz: Application: Founding of a new International Committee WORKLABS – Labour, work and social history in the industrial period, in: WorkLab. International association of Labour Museums [online] 25. 5. 2010 [cit. 10. 9. 2022]. Dostupné z: <https://worklab.info/application-founding-of-a-new-international-committee/>

Kalle Kalio, tehdejší ředitelka Finského muzea práce Werstas, jako nezávislou, flexibilně působící, ovšem rozsahem malou.¹⁶ Jak je vidět z poslední, pražské ICOM konference, stále spolupracující s dalšími komitě, a to zejména pořádáním mezinárodních konferencí, jak uvnitř, tak mimo ICOM, a reagující na přicházející podněty dvacátých let 21. století.

Lze tedy konstatovat, že zastřešující organizace muzeí reprezentující muzea dělnictva a práce existuje, ač zvláště od neúspěšné kandidatury na komitě ICOMu se její mezinárodní ambice omezují a zdá se, že podobu prezentace a specifické uchopení své vlastní společné cesty v aktuálních tématech hledá. Nelze ji charakterizovat několika slovy či postavit na jasně specifikovaném programu sbírkotvorné činnosti či tematických expozicích. Existenci skupiny muzeí práce či specifické historické cesty dělnictva jako emancipačního politického proudu organizaci uchopit již vůbec nelze. Nicméně je zajímavé, že ve WorkLabu několik aktivních muzejních typů, které se hodí jako velká inspirace pro společenské, sociálně historické expozice i v České republice, své místo má. Ač v ní tvoří menšinu, je možno z nich vybrat jednotlivé, které se soustředí na sociální obraz společenských změn, jež započala moderní tovární průmyslová výroba, a které postupují směrem k popisu zvyšujícího se podílu širších skupin a vrstev na veřejném dění a nových dimenzí demokracie. Rovněž lze charakterizovat část jejich sbírek jako blízkých obsahu české Sbírkou Muzea dělnického hnutí, kterou jsme výše představili.

Z těchto muzeí lze pak vydělit tři skupiny, které odpovídají různým sociokulturním přístupům, jež bychom si níže představili. Všechny reflektují politické a společenské změny, jež díky průmyslové revoluci nastaly, a spojuje je vedle lokalizace v Evropě i historické zakořenění v politickém stranictví, které se ovšem obecně v průběhu desetiletí vyčerpalo a rozsah práce těchto muzeí jej přerostl. Nicméně jisté ideologické dědictví spojené s levicovým myšlením v nich zůstává a může tak být i částí veřejnosti vnímáno jako zcela zásadní. Rozdíl vzniká však v jeho projevech a cestách, kudy se instituce vyvíjely, a v tom, jaké poselství se ukrývá v jejich sbírkách a prezentacích, tzn. stálých a dočasných expozicích. V tomto smyslu první typ muzeí nacházíme v rodném domě Karla Marxe v německém Trevíru, který je dlouhodobě spojen s německou sociálně demokratickou stranou SPD, respektive jí blízkou nadací Friedrich Ebert Stiftung. Karl Marx Haus lze charakterizovat jako paměťovou instituci využívající významné osobnosti k prezentaci moderního demokratického levicového myšlení, k jehož tradici se hlásí její kritickou interpretací. Druhý typ – více spojený s prezentací dědictví síly emancipace dělnické vrstvy jako hybatele pokroku národa a proměn státu – je Muzeum dělnictva (Arbejdermuseet) sídlící v Kodani. To se vyprofilovalo z archivu dánských odborů a materiálů místní sociálně demokratické strany a svůj ideový charakter v kontextu vývoje státu se takto snaží zachovat. Jako třetí typ představujeme People's History Museum v anglickém Manchesteru. To má své ko-

řeny v institucionalizaci veřejně budovaného obrazu britské Labour party a s ní spojeného anglického odborového hnutí. Dnes instituce nese hrdý titul Národní muzeum demokracie a řeší ve svých aktivitách vedle sociální i různé kulturní identity a názorové střety překračující stranické, dělnické či obecně pracovní prostředí. Tedy svoji dělnicko-politickou identitu, ze které vzešlo, se snaží překonávat a reflektovat další progresivní proudy rozvíjející participaci obyvatelstva na demokracii, nevyjímaje ty neaktuálnější.

První typ. Z Trevíru do světa, Karl Marx Haus – místo kultu a společenské kritiky

V rámci asociace Worklab je Karl Marx Haus poměrně jedinečný. Je totiž její součástí jako jedna z mála institucí přímo zaměřených na prezentaci díla konkrétní významné osoby. Sídlí navíc v místě jejího života, představuje tedy poměrně obvyklý typ vzpomínkové instituce charakterizující 19. a 20. století. Dům Karla Marxe se nachází v německé spolkové zemi Porýní-Falc, ve městě Trevíru a budoucí autor Komunistického manifestu se v budově dnešního muzea narodil do rodiny obchodníka v roce 1818. Ve městě pak i strávil prvních sedmáct let svého života. Odsud po maturitě odešel nejprve do Bonnu, aby se stal následně vlivným filosofem a nejspíše nejvýznamnějším teoretikem socialismu a práce posledních dvou uplynulých staletí.¹⁷

Z logiky památky na zakladatele socialistického hnutí má trevírské Marxovo muzeum z přibližovaných institucí nejdelší historii. Místem připomínání a řekněme i jistého marxistického kultu se empirový dům stal již roku 1928. Tehdy jej prvně koupila do svého majetku sociálně demokratická strana Německa s cílem prezentovat zde Marxův odkaz. Po nacistické vládě, během níž došlo k zabavení domu a zničení materiálů, které byly sbírány k chystané výstavě, jej sociální demokraté dostali ke správě znovu roku 1947 a již tehdy jej prezentovali jako pamětní místo na Marxovu osobnost. Roku 1968 byl svěřen nadací Friedrich Ebert Stiftung, která zde u příležitosti 150. výročí filosofova narození zřídila výstavu ozřejmující Marxův život a dílo. Výstava byla přitom několikrát obměněna (významně 1983 a 2005) s tím, jak se místo stávalo významným společenským, kulturním a postupně i turistickým centrem a rodný dům filosofa se dostal vedle místních památek UNESCO, římské brány Porta Nigra a raně románské katedrály sv. Petra mezi hlavní lákadla globálních baedekrů. V tomto smyslu čítal v posledních letech před pandemickou krizí kolem 60 tisíc návštěvníků ročně, z nichž údajně 60 % bylo ze zahraničí, částečně z Číny, ale i jiných zemí.¹⁸

Vedle prezentace Marxova díla plnil rodný dům delší dobu, až do prvních let 21. století, pro sociální demokracii funkci vzdělávacího centra socialistického myšlení. Dokonce v 80. letech 20. století vydalo jeho nakladatelství i několik studií českým potlačovaným historikům moderních dějin. Vedle vzdělávacího centra se střídaly až do roku 2016

16 WorkLab. International association of Labour Museums [online] [cit. 15. 11. 2022]. Dostupné z: http://worklab.info/wp-content/uploads/worklab_strategy_kallio180612-1.pdf

17 K životu a expozici viz Beatrix BOUVIER – Anja KRUIKE, Karl Marx (1818–1883). Leben – Werk – Wirkung bis zur Gegenwart. Ausstellung im Geburtshaus in Trier, Bonn 2013.

18 Jürgen SCHMIDT, Karl Marx Haus Trier, in: Masarykova demokratická akademie. Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie? Mezinárodní workshop. Facebook [online] 12. 11. 2021 [cit. 17. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030,1:24:20-1:42:00>.

Erdgeschoss

Vorderhaus Hinterhaus Garten

Zugang Untergeschoss

1	Aufbau – Zeitstrahl
2	Raum 2 erzählt das Leben von Karl Marx und seiner Familie anhand der Lebensorte Trier, Bonn, Brest, Köln, Paris, Brüssel und London.
	Ein Kuratör präsentiert die Geschichte des Geburtshauses von Karl Marx.
	Der Präkolumb ist für Vorträge und Sommerausstellungen zur Verfügung.
	Im Innenhof steht die Marx-Büste von Karl-Jean Longuet Marx. Der Garten bietet Ruhe und Entspannung, enthält auch Bezüge zu Marx' Leben und seinen Ideen.

1. Obergeschoss

Vorderhaus Hinterhaus

3, 4 und 5	Die Räume 3, 4 und 5 befassen sich mit dem marxistischen Werk und seinen Achsenfeldern: Philosophie, Journalismus, Gewerkschaftsbewegung und Ökonomie. Die „Schreibwerkstatt“ visualisiert Marx' Arbeitsweise.
6	Raum 6 stellt den Übergang dar zur Wirkungsgeichte der marxischen Ideen.
7	In Raum 7 steht der Lebensort von Marx' Londoner Privatwohnung. Dort hat er über gelesene und gedruckte Worte seit 1853 auch gesprochen sein.
8, 9 und 10	Die Räume 8, 9 und 10 beleuchten Marx' Impulse für die im 19. Jahrhundert existierende Arbeiterbewegung und ihre weitere Entwicklung bis 1939.

11, 12 und 13	Die Räume zeigen die Bildungsbilgung von marxischen Ideen nach 1929 in der westlichen Welt wie im Osten die sichere Bestatigungsgelgheit von Marx nach dem Zusammenbruch des Ostblocks in den 1990er Jahren, aber auch die Marx-Renaissance von der Finanz- und Wirtschaftskrise von 2007/2008. Die Ausstellung endet mit einem Blick auf unsere globale Gegenwart in Zeiten des globalisierten Kapitalismus.									
Das Haus und seine Geschichte	Das Geburtshaus von Karl Marx wurde um 1727 als barockes Wohnhaus erbaut. 1904 wurde das Haus „wiederentdeckt“ und 1926 von der SPD gekauft. Unter der NS-Herrschaft enteignet, erhielt die Sozialdemokratie es nach 1945 zurück. 1966 übernahm die Friedrich-Ebert-Stiftung das Haus und betreibt es seitdem als historisch-politisches Lernort.									
Öffnungszeiten 2019	<table border="1"> <tr> <td>Januar bis März</td> <td>Mo 14–17 Uhr</td> <td>Di–So 11–17 Uhr</td> </tr> <tr> <td>April bis Oktober</td> <td>Mo–So 9–18 Uhr</td> <td></td> </tr> <tr> <td>November bis Dezember</td> <td>Mo 14–17 Uhr</td> <td>Di–So 11–17 Uhr</td> </tr> </table> <p>Einklass bis 30 Minuten vor Schließung Geschlossen: 1. Januar, Rosenmontag, 24.–26. und 31. Dezember</p>	Januar bis März	Mo 14–17 Uhr	Di–So 11–17 Uhr	April bis Oktober	Mo–So 9–18 Uhr		November bis Dezember	Mo 14–17 Uhr	Di–So 11–17 Uhr
Januar bis März	Mo 14–17 Uhr	Di–So 11–17 Uhr								
April bis Oktober	Mo–So 9–18 Uhr									
November bis Dezember	Mo 14–17 Uhr	Di–So 11–17 Uhr								
Kontakt:	Bildrechte:	#KARLMARXHAUS								
Museum Karl-Marx-Haus Bismarckstraße 31, 54290 Trier	Linda Bissler-Prinzke & Ewald Schulz									
Telefon: 06523 9308-0 Fax: 06523 9308-105 E-Mail: Marx@museum.km www: karl-marx-haus.de	Design: Lutz und Fabianke Simpf & Co. KG, Köln	FRIEDRICH EBERT STIFTUNG								

Obr. 1. Plánek expozice Karl Marx Haus Trier z roku 2019. Zdroj: archiv autora.

v Marxově domě expozice, které ve třech patrech upozorňovaly poměrně tradičními prostředky na život a dílo učenice. Vystaveny přitom byly zejména na tradičních listinných předmětech. Tato skutečnost vycházela z faktu, že muzeum nepatří mezi nejvýznamnější instituce se sbírkou „marxikálií“, a proto byla strhávána pozornost právě na autenticitu místa a jeho přístupnost konfrontaci množství myšlenek a názorů, které nebylo možné tříbit například v moskevském centru Karla Marxe a Bedřicha Engelse. To bylo přitom dlouho považováno za nejbohatší sbírku spojenou s jejich odkazem.¹⁹

Jistou změnu přineslo až období po ekonomické krizi propuknuvší v roce 2008, kdy došlo k renesanci zájmu o levicové myšlenky a s tím i k potřebě nového zhodnocení Marxových názorů v kontextu nástupu velké recese. S cílem proměnit místo v multivrstevnatou instituci nabízející pohled i za horizont Marxova díla, ale i jeho evropských nositelů, tak byla roku 2018 vybudována nová vícepatrová expo-

zice, která vedle moderní interaktivní prezentace a nových předmětů spojených s Marxovým životem přináší i globální zhodnocení využití levicové ideologie v kontextu soudobých otázek. Marx tak je v expozici nazvané „Von Trier in die Welt: Karl Marx, seine Ideen und ihre Wirkung bis heute“ pojednáván jednak jako soukromá osoba prezentující dějiny měšťanského zítí a intelektuální dějiny 19. století, jednak jako myšlenkový aktér světové politiky, kterého odkaz prorůstá protichůdné světové režimy a uspořádání do dnešních dní.

Části expozice jsou rozděleny do jednotlivých pater. V přízemí se vedle nezbytné prodejny suvenýrů s často populárně uchopenými předměty spojenými s místním rodákem a jinými levicovými ikonami nachází v dalších místnostech výklad Marxova soukromí pojatého ve středobodu rodiny. Tuto rodinu jako politicky exponovaná osoba měnil v bezstátní společenství častým nuceným stěhování a pobytem v exilu. První patro je věnováno Marxovu dílu a končí se rokem 1939. Patro se váže plně k vysvětlování jeho díla, jakož i protichůdného využití, jednou ve stínu totalitních ideologií, podruhé v kontextu parlamentní demokratické cesty k sociální spravedlnosti. V této části je zajímavým předmětem Marxovo osobní křeslo, které bylo pro výroční expozici zakoupeno v londýnské dražbě, aby doplnilo předmětovou nouzi, s jakou se instituce po zničení předmětového fondu nacisty dlouhodobě potýkala. V tomto křesle nejspíše roku 1883 filosof zemřel a symbolicky tak uzavírá úvodní místnost patra, kdy si jeho dílo a odkaz začaly žít vlastním životem.

19 Viz Heribert LAMBERT – Boris OLSCHESKI, Das Museum Karl-Marx-Haus. Ein Begleitbuch zur ständigen Ausstellung im Geburtshaus von Karl Marx, Trier, 1997.

Obr. 2. Leták propagující expozici norského muzea dělnictva v Oslu z roku 2021. Zdroj: archiv autora.

Vrchní patro trevírské instituce je věnováno reflexi Marxem vypracované ideologie po roce 1939, kdy jsou jeho ideje globalizovány v režimech spojených s vývozem sovětského a čínského politického systému, jakož i reflektovány západními intelektuály. Nejnovější světové události opírající se v základech o marxistický výklad jsou představeny pomocí množství obrazovek, aby tak případně mohly být jednoduše doplněny aktuálními událostmi. Důraz je zde kladen na ideje ožívající po hospodářské krizi 2007/8, kdy i podle tvůrců expozice Marxovo dílo zaznamenalo ve světě svoji renesanci.²⁰

Expozice byla otevřena u příležitosti oslav dvou set let Marxova narození, kdy se Trevír stal centrem vzpomínkových akcí a vedle zmíněné expozice byla ve městě instalována jako dar Čínské lidové republiky kontroverzně přijatá Marxova socha.²¹ Oslavou Marxova bytí nicméně expozice rozhodně není. Všimá si vedle zakotvení samotného příběhu Marxovy rodiny i kontroverzí, které přijímání jeho prací způsobilo, a interpretuje filosofa na vícero úrovních. Faktem však zůstává, že ji celou provází dílo jedné osobnosti, jak se k němu hlásí a jak jej kritizuje současná politika (Marxův dům spravuje nadace spjatá s německou sociální demokracií, dnes nejsilnější vládnoucí německou politickou stranou). Ve směru reflexe jedné osobnosti v kontextu práce a vývoje dělnictva je v síti WorkLab Karl Marx Haus ojedinelý. Ještě v roce 2010 bylo součástí sítě také helsinské Muzeum V. I. Lenina, jinou přímo politické osobnosti věnovanou instituci v ní ovšem nenajdeme. Trochu paradoxně je tak připomínkou spojení s fenoménem komunistických

Obr. 3. Exteriér budovy Arbeidermuseet/Workers Museum Copenhagen. Foto Tomáš Kavka.

stranických muzeí věnovaných stranickým pohlavárům, jakými byla v sovětském bloku muzea V. I. Lenina, v českém prostředí pak jako nejvýznamnější Muzeum Klementa Gottwalda.²²

Druhý typ. Muzeum národní welfare state v dánské metropoli

Konkrétněji na jistý národní prostor a jeho pracující je zaměřená druhá představovaná instituce. Její existence vychází z faktu, že jedním ze základních charakteristik, kterými se prezentuje Skandinávie ve světě, Dánské království nevyjímaje, je sociálně založený stát, který svého úspěchu dosahuje široce sdíleným sociálním systémem respektujícím práva všech obyvatel. I jeho nejpočetnější vrstva pracujícího dělnictva se přitom cítí být jeho součástí, neboť nachází své zastoupení v odborech a podporuje svoji politickou reprezentaci, kterou je přirozeně sociální demokracie. S tímto prizmatem a snahou o zvýšení povědomí o sociální demokracii vstupovalo na počátku 80. let 20. století v život kodaňské Mu-

²⁰ Friedrich Ebert Stiftung [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.fes.de/museum-karl-marx-haus/das-karl-marx-haus/die-neue-daueraustellung-1>

²¹ V Trevíru se týčí nadživotní socha Marxe, budí kontroverze, in: Seznam [online], 13. 4. 2018 [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/cestovani-v-treviru-se-tyci-nadzivotni-socha-marxe-budi-kontroverze-11465>

²² Tomáš KAVKA, Muzea dělnictva a práce – svět včerejška i dneška?, s. 37–46.

Obř. 4. Plánek budovy Arbejdermuseet/Workers Museum Copenhagen z roku 2021. Zdroj: archiv autora.

zeum dělnictva.²³ Podobně jako v případě Domu Karla Marxe, i jeho sídlo nese genia loci, neboť se jedná o první instituci, kterou nechali pro svá setkávání koncem osmdesátých let 19. století postavit tvořící se dánské odbory. Tento měšťanský dům s činžovnými byty ve vnitrobloku čtvrti centra Kodaně sloužil odborovému hnutí až do konce sedmdesátých let 20. století. V souladu s plánem odborů a s podporou dánského státu následně mohl nastoupit svoji cestu k jednomu z nejvýznamnějších skandinávských muzejních center vysvětlujících dělnický základ soudobého úspěšného politického uspořádaní sociálního státu – welfare state. Totiž svá muzea dělnictva či práce mají i všechny další skandinávské země,²⁴ ač dánské vykazuje dlouhodobě nejvyšší aktivitu a mezinárodní ohlas. Muzeum patřilo k zakládajícím institucím sítě WorkLab a v uplynulých dvaceti letech z něj vzešlo i několik předsedů této mezinárodní asociace. Na jeho půdě se konalo

Obř. 5. V expozici najdeme i dokumentaci volebních plakátů dánské sociálně demokratické strany (Socialdemokratiet) poukazující, na jaké voliče (a odvozeno i potenciální návštěvníky muzea) se strana zaměřuje. Foto Tomáš Kavka.

také množství společných setkání. V mezinárodní spolupráci nicméně fungovalo šířeji, když se jeho pracovníci účastnili aktivně i jiných oborových událostí. Aktuálně například jeho ředitel patřil k iniciátorům panelu v rámci pražské konference ICOM.²⁵ V českém prostředí se výše zmíněného semináře o muzeích dělnictva a práce v listopadu 2021 účastnil kurátor sbírky každodennosti Thomas Meldgaard.²⁶

Dánské muzeum dělnictva (Arbejdermuseet) bylo založeno roku 1981 a ve svých počátcích jej ekonomicky podpořila dánská Národní odborová centrála. Svě poselství spojilo právě s prezentací historie odborového hnutí, dělnictva a práce, přičemž do vlnu dostalo výše zmíněnou budovu se slavnostní síní národních odborů, první v Dánsku. Ta byla využívána k národním i mezinárodním odborovým a dělnickým aktivitám již od roku 1879 (po rakouské druhá nejstarší na světě).

23 Peter LUDVIGSEN, A Workers' Museum in Copenhagen, Museum International [online], 1995, roč. XLVII, č. 4, s. 40–43. [cit. 26. 11. 2022]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000103041>

24 Norské Arbejdermuseet je v Oslu, Arbejdermuseet Oslo [online] [cit. 27. 11. 2022], dostupné z: <https://www.oslomuseum.no/arbejdermuseet/>; finské Työväenmuseo Werstas ve finském Tampere, Työväenmuseo Werstas Tampere [online] [cit. 27. 11. 2022], dostupné z: <https://www.tyovaenmuseo.fi/en/> a švédské Arbetets museum (The Museum of Work) je situováno v Norköpingu, Arbetets museum (The Museum of Work) [online] [cit. 28. 11. 2022], dostupné z: <https://www.arbetetsmuseum.se/about-the-museum/>

25 ICOM General Conference Prague 2022 [online] [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://icomprague2022.gcon.me/programme>

26 Thomas Meldgaard: The Workers Museum in Copenhagen, in: Masarykova demokratická akademie. Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie? Mezinárodní workshop, 12. 11. 2021, [online] [cit. 17. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030,1:48-2:23>.

Obr. 6. V rámci propagačních letáků dánské muzeum práce zviditelňuje jak své dětské muzeum, tak rekonstrukci pracovny Thorvalda Stauninga. Zdroj: archiv autora.

Jako místo paměti na sociální a dělnické hnutí v Dánsku se síň stala jedním z hlavních znaků zdůrazňujících genia loci budovy i připomínkou hmotných snah o uznání dělnických aktivit jako světového kulturního dědictví.²⁷

Dánské muzeum práce má jasně definované aktuální poselství, jímž je „podpora vůle po rovné a spravedlivé společnosti vytvářením poutavých setkání s historií“, čehož dosahuje „sběrem, ochranou, prezentací a reflexí kulturního dědictví dělnického hnutí a historie pracovních podmínek a každodenního života v Dánsku“.²⁸ V tomto smyslu je zajímavé, že dánský stát začal vznikající muzeum podporovat již v roce 1984, kdy převzal část jeho financování. Ve svých počátcích založila instituce svůj vzestup, jako jedno z prvních muzeí, na tom, že svoji akviziční politiku budování sbírek spojila s využitím předmětů každodennosti. Na ní muzeum postavilo svoji identitu, kterou mohlo sdílet se širokou veřejností. Podle slov dlouholetého ředitele muzea Petera Ludvigseny to vedlo v prvních letech po otevření k obrovskému zájmu o návštěvu, kdy musel být regulován i vstup školních výprav.²⁹ Faktem je, že dnes je muzeum součástí všech turistických příruček Kodaně, v důstojném sousedství dánského národního a městského muzea jako profesně nejvýznamnějších institucí metropole, a dlouhodobě náleží do základní kulturní a turistické nabídky města.

Svoji obsahovou nabídku kromě expozice staví na tematické knihovně a materiálech dánského Národního odborového archivu. Ten byl pod muzeum převeden počátkem 90. let 20. století. Současná stálá expozice pak provází dělnickým světem posledních dvou set let, s tím, že výjimečná je právě svojí dánskou národní podobou. Rozšiřování expozice se vyvíjelo od první výstavy, ve které muzejní pracovníci prezentovali život dělnictva v 50. letech 20. století, k postupnému obsáhnutí celé dělnické, pracovní, odborové a občanské participace na rozhodování v průběhu obou století jejího moderního vývoje, od počátku průmyslové revoluce 19. století až téměř do současnosti. Současná nabídka muzea zahrnuje již fakticky celý vnitroblok městské stavby

spolu s přiléhající restaurací. Muzeum vedle široké, do několika místností a pater rozlehlé expozice hostí i dětské muzeum a součástí pravidelného programu jsou i dočasné výstavy. Ráz muzea dokládá i kavárna stylizovaná do podnikové kantýny 60. let 20. století, která se tak snoubí se stylem diorám, jež provází celou stálou expozici.

V ní se muzeum nevyhýbá ani politickým dějinám, které demonstruje zejména na postupující participaci dělnictva na veřejné moci. V jedné z místností ji představuje vznikem odborového hnutí, v jiné prostřednictvím vykreslení stávk. V tomto stylu pracuje i s politickým zastoupením pracujících, které chápe jako sociálně demokratické stranictví. Zakotvení v jeho tradici v expozici dokonce nabízí rekonstruovanou pracovnu dánského otce sociální politiky Thorvalda Stauninga.

Jak bylo řečeno výše, jednotlivá místa stálé expozice jsou vždy vztažena k dánskému kontextu, a to jak obecněmu, tak politickému. V expozici je příběh jednou umístěný do kodaňského přístavu, podruhé podniku těžké výroby či jindy do dělnické kuchyně. Vyprávěn je nicméně v duchu hospodářských a sociálních dějin světového vývoje, ač nepouští národní značky, politiku ani sociální otázku. Svoji ambicí tak naplňuje místní, národní prostor. Ten vnáší i do mezinárodních projektů, kde prezentuje úspěšnou cestu k fungujícímu welfare state.

Co se týče nových technologií a přístupů, zajímavá je muzejní spolupráce s městem Kodaně. Jejím výsledkem je dětské muzeum, které nabízí možnost hrát si a poznávat dětskou výchovu v minulých desetiletích. Muzeum nevsází v tomto smyslu příliš na nová média, ač videa, hudba či několik her jsou v expozici obsaženy, největší sílu mu dávají diorámata dobových prostředí vztažená, až právě na Stauningovu pracovnu, k širokým vrstvám obyvatelstva. Svůj sbírkový základ postavený zejména na dánské každodennosti rozvíjí i zde. V tomto smyslu tedy získává své návštěvníky i prvkem nostalgie. V muzeu realizovaná výstava o aktivismu, která probíhala v letech 2021–2022,³⁰ nicméně dává tušit, že instituce pracuje i s aktuálním prvkem občanských aktivit. Limity jejich reflexe pak nastínil v diskusi s autorem tohoto textu kurátor muzea Thomas Meldgaard konstatováním, že v soudobém kontextu řeší zaměstnanci, jakým způsobem dokumentovat a upozorňovat na nedostačující pracovní a občanská práva žen, zahraničních dělníků či jistých institucionálně nezakotvených povolání. Téma sociálního státu a obsáhlé participace pracujících na jeho vývoji se snaží nepřekračovat a k Dánsku přistupovat jako k jednotné společnosti pyšné na svůj sociální systém, který má být přístupný všem jeho obyvatelům.

Třetí typ. People's History Museum – od Národního muzea historie práce k historii lidstva a Národnímu muzeu demokracie

Dánské muzeum dělnictva se tak odlišuje od manchesterské instituce People's History Museum. Ta sice svůj základ odvozuje z podobných aktivit prezentace dějin odborů, levico-

27 Arbejdermuseet København [online] [cit. 28. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.arbejdermuseet.dk/en/unesco/>

28 Arbejdermuseet København [online] [cit. 22. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.arbejdermuseet.dk/en/about-us/>

29 Peter LUDVIGSEN, A Worker's Museum in Copenhagen, s. 41.

30 Activist, in: Arbejdermuseet København [online] [cit. 13. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.arbejdermuseet.dk/en/aktivist/>

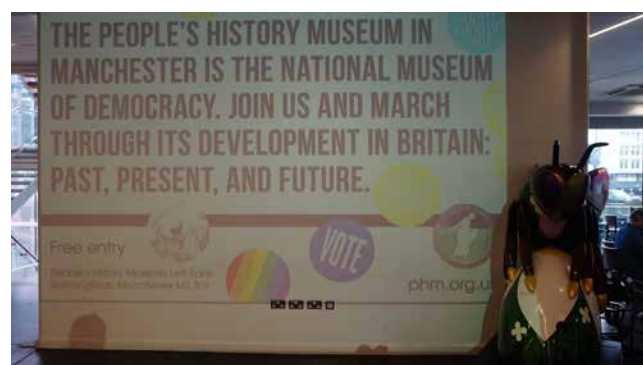
Obr. 7. Exteriér současného sídla People's History Museum. Foto Tomáš Kavka.

Obr. 8. Schéma veřejných prostranství muzejní budovy People's History Museum v Manchesteru. Foto Tomáš Kavka.

vé stranické politiky, dělnictva a práce. Ovšem v současné době ji v akviziční i prezentační činnosti překračuje, když už v roce 2017 vyhlásila svůj nový sbírkotvorný program, založený na dokumentování témat a příběhů LGBT+, soudobých kampaní za lidská práva, moderních protestů, migrace a boje za práva postižených lidí.³¹

První aktivity k vytvoření muzea nacházíme ve Velké Británii přitom již v 60. letech 20. století. Tehdy začíná právě na půdě odborů a jejich Historické společnosti veřejná kampaň ke sběru materiálů poukazujících na práva pracujících. Ke vzniku muzea s expozicí následně došlo v roce 1975, kdy byla zřízena instituce s názvem National Museum of Labour History. Její první expozici otevíral v budově Limehouse Town Hall v londýnském East Endu tehdejší labouristický premiér Harold Wilson.³² Toto první období charakterizuje prezentace díla politického aktivisty Thomase Paina (1737–1809), jehož pozůstalost včetně pracovního stolu muzeum získalo. Již v této době započala cílená akviziční politika sběru soudobých i historicky cenných politických transparentů. Sbírkotvorná i prezentační činnost se rozšiřovala, ač v souvislosti s ústupem významu odborů ztrácelo muzeum finanční pokrytí a kvůli špatné ekonomické situaci muselo roku 1986 dokonce svoji expozici zavřít. Obnoveno bylo hlavně iniciativou města Manchester, jeho městského zastupitelstva a silných odborů s cílem přesunutí aktivit z Londýna. V anglické kolébce průmyslu našlo své prostory nejprve na Princess street, kde i s expozicí sídlilo v letech 1990–2007. V počátcích manchesterské prezentace bylo sbírkově posíleno i o vlastnictví významné sbírky archivu Labour party i zanikající Komunistické strany Velké Británie. Od roku 2010 sídlí a prezentuje své aktivity v bývalém skladovém prostoru paliv (Pump House), který se po přestavbě může pyšnit pokrytím ze speciálního materiálu

Obr. 9. Heslo spolu s modelem včely jako symbolem družstevnictví ve vstupní hale People's History Museum v roce 2019. Foto Tomáš Kavka.

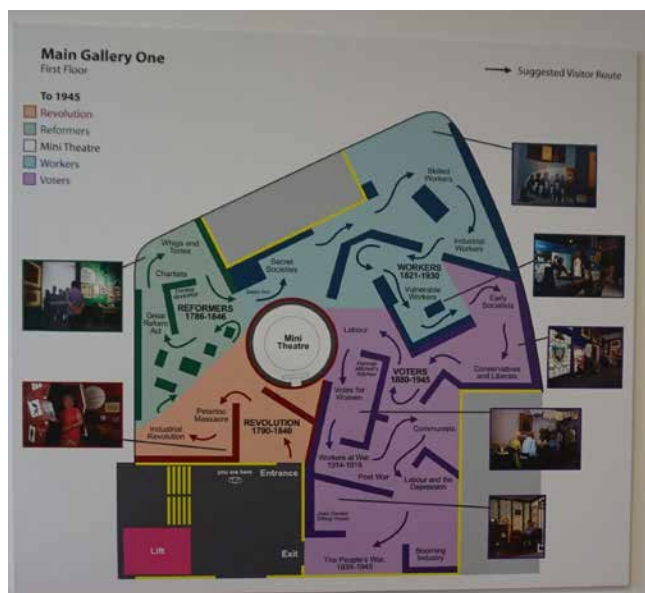
a plochou pro tři výstavní patra s halou ke konání soukromých i veřejných akcí.

Velkou ideovou změnou prošlo muzeum roku 2002, kdy získalo po sérii politicky motivovaných výstav u příležitosti XVII. her Commonwealthu nový název People's History Museum. Tehdy již měnilo své těžiště z instituce politicky blízké levicovým stranám k širšímu politickému spektru (v roce 1998 výstavu s názvem *The Tories and the People: Mass Conservatism 1867–1997* otevíral předseda konzervativní strany William Hague). Zřejmě i v kontextu britské politiky přelomu 20.–21. století, takzvané třetí cesty³³, se muzeum se vzrůstající návštěvností (až 100 000 návštěvníků ročně) měnilo v Národní muzeum demokracie. Pod tímto pojmem instituci charakterizovala sbírkotvorná i prezentační činnost značně se rozšiřující nad reflexi dělnické třídy a jejích odborů. Do jejího zájmu postupně spadla i dokumentace dalších emancipujících se vrstev. Na přelomu století

31 People's History Museum [online] [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://phm.org.uk/phm-story/>

32 Caroline GIBBS, National Museum of Labour History, *History Workshop Journal*, AUTUMN 1980, Volume 10, Issue 1, s. 191–193.

33 O třetí cestě viz Anthony GIDENNS, *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*, Praha 2001.

Obř. 10 a 11. Obsahové rozdělení dvou pater stálé expozice People's History Museum v Manchesteru. Foto Tomáš Kavka.

vstoupilo muzeum do řešení problémů migrace, práv menšin a spolupráce na širších projektech Evropské unie. Hlasitě bylo muzeum slyšet svojí výstavní a sbírkotvornou iniciativou i během kampaně k referendu o setrvání Velké Británie v EU roku 2016. Tu následně nahradilo výše zmíněným programem soudobé dokumentace radikální demokracie, který v posledních letech rozšířily hlavně dokumentace protestů hnutí Black Lives Matter (2020) nebo ekologického hnutí za klima.

Ve svojí stálé expozici z roku 2010 nicméně zůstává relativně blízké právě historickému dělnickému etosu a revolučnímu hnutí mas. Ve dvou patrech svého sídla vypráví historický příběh rozvoje demokratizačních prvků britské společnosti od jejich proměn konce osvícenství a nástupu průmyslové revoluce. V prvním patře vyzdvihuje několik základních prvků vývoje, kolem kterých staví sociální a demokratický pokrok. Vyprávění začíná ve světovém kontextu francouzské revoluce konce 18. století, aby se v další části věnovalo hlavně britským dějinám, které proměňovaly v protikladu s kontinentálním děním a jeho výbuchy povstání spíše postupné historické procesy a reformy. Jako proces

Obř. 12. Instalace družstevní prodejny COOP jako prezentace společného vlastnictví lidí pro lidi v expozici People's History Museum v Manchesteru v roce 2019. Foto Tomáš Kavka.

je představen vznik dělnické třídy a dlouhodobou reformu přestavuje snaha o co nejširší voličské právo. Jejich stupeň v podobě vytvoření welfare state roku 1945 končí prohlídka expozice v dolním patře. Horní patro stálé expozice je vztaženo k dění a demokratickým bojům po druhé světové válce a váže se k pojmu občanství, kterým je charakterizován jak politický vývoj Velké Británie, tak další společenské boje a protesty. Základní politický vývoj v Británii pokračuje od vzniku welfare state po roce 1945 po změnu roku 1979, kdy došlo k jeho nahrazení systémem thatcherismu. Ten značně oslabil odbory a zastoupení pracujících, přičemž demokratický vývoj je dále pojímán jako protestní aktivita směřující k rozšiřování lidských práv, muzeem pojímána jako radikální demokratizace. Vedle politické situace je hlavní důraz kladen na protestní hnutí, které je od migračních vln, kulturních a sociálních bojů menšin za rovnost a mírového hnutí velmi dobře zdokumentováno, a expozice je připravena pro průběžnou aktualizaci o soudobou dokumentaci dalších veřejných aktivit. Vrchní patro expozice doplňuje pak pohled do restaurátorské dílny transparentů, jejichž sbírku má muzeum největší na světě a jejichž prezentací je prostoupena celá stálá expozice. Zajímavým řešením její poslední části je rozvinutí prvku volného času jako jednoho z emancipačních výdobytků pracujících. Díky němu se totiž otevřel prostor pro vlastní podobu dělnické kultury. Expozice ji ukazuje v rozvoji společných aktivit, jakými jsou hudební tvorba nebo provozování kolektivních sportů, právě v ní se počíná význam fotbalu. Jako vlastnictví lidí pro lidi je pak v expozici prezentováno družstevnictví, práce, která je vědomě provozovaná ke zlepšení života komunity.

Expozice tak využívá potenciál akvizic a je postavena hlavně na sbírkotvorné činnosti muzea. Ačkoli jsou v ní rozvíjeny interaktivní prvky i nová média, základ tvoří právě sbírkové předměty, na které je prostřednictvím otevřené restaurátorské dílny transparentů upozorněno. Nicméně stálá expozice zabírá zhruba polovinu výstavních prostor a slouží jako historický základ k poselství muzea, které má vyprávět příběh minulosti, současnosti i budoucnosti demokracie v Británii a jehož návštěva má inspirovat k boji za prosazování idejí často v muzejních textech nazývaných radikální demokracií. Zajímavé je, že na samotnou expozici není příliš na muzejních stránkách upozorněno. Je propagována jako součást celé instituce a nejdůležitějším prvkem jsou právě její témata revolucí, reforem, dělníků, voličů a občan-

Obr. 13. Exteriér Museum Alltag und Utopie, které se nachází ve městě Eisenhüttenstadt. Město vzniklo pod názvem Stalinograd v 50. letech 20. století jako centrum hutního průmyslu a dnes je vzorovým příkladem architektury sorely. Muzeum bylo založeno v roce 1993 s cílem sběru a prezentace každodennosti DDR. Foto Tomáš Kavka.

ství, která jsou popsána jako neustále doplňovaná a aktualizovaná. Historie tak slouží jako prostředek nejen poznání minulosti, nýbrž i její konfrontace s aktuální situací a rozhodnutí, jak s touto zkušeností naložit. Instituce tak funguje jako jeden soudobý celek tří časových pásem (minulosti, současnosti a budoucnosti).

Závěr – dělnictvo, práce a jeden svět

Zajímavé paměťové instituce, které se dají chápat jako velmi inspirativní pro práci s odkazem dělnické prezentace stranických muzeí, se však nachází i v prostoru bývalého východního bloku. Z členů asociace WorkLab bychom se mohli zastavit u Muzea utopie a každodennosti v bývalém vzorovém socialistickém městě Eisenhüttenstadt, které od roku 1993 sbírá a prezentuje každodennost východní části Německa.³⁴ Za tímto účelem nastoupilo akviziční strategii, kterou v 80. letech uchopilo již kodaňské Muzeum dělnictva. Zajímavou podobou pohledu na práci a dělnictvo mimo asociaci může pro své odborové kořeny být zase gdaňské Evropské centrum Solidarity,³⁵ které bychom rozhodně nenazvali levičovým muzeem. V expozici této instituce se totiž projevuje, jak se interpretace soudobé historie vývoje demokracie post-socialistických států liší od té v západní Evropě. Ač nejméně v prvních historických částech vykreslujících počátek hnutí Solidarita v gdaňských loděnicích expozice s dělnictvem a jeho emancipací značně pracuje, chybí jakákoli reflexe strukturálních proměn dělníků a práce v období posledních více než tří desetiletí. Jde tu o obraz, který je obvyklý i v muzeích České republiky.

Té by instituce reflektující více než historii dělnictva a práce jako komunismem zneužitý fenomén prospěla. V kontextu podpory participace vrstev na rozhodování ve společnosti by takové muzeum posunulo už trochu rezačejší narativ, který končí stávkovým hnutím roku 1989 jako finálním stupněm demokratického vývoje. V tomto smyslu všechny tři výše představené instituce demokratický vrchol v roce 1989 přesahují. O tom, že revolucemi roku 1989 „neskončily dějiny“, jsme se měli za posledních 33 let přesvěd-

Obr. 14. Pohled do interiéru expozice Europejskie centrum Solidarności. Jde o vstupní místnost, kde jsou imitovány gdaňské loděnice jako svět pro sebe, kde se zrodilo Hnutí Solidarita. Stav v roce 2018. Foto Tomáš Kavka.

čit už mnohokrát, a tudíž reflexe dalších emancipačních, protestních bojů za větší zapojení lidí do řešení otázek by byla vhodná a mohla vnést do veřejnosti naději na důvěryhodnější výklad než ten zjednodušený, který možná od návštěvy muzeí jistě vrstvy obyvatel odrazuje. Jak vidno, nejméně v západní Evropě si otázky týkající se aktuálních forem participace obyvatel na demokracii kladou.

V článku prezentované instituce zabývající se dějinami lidské práce a dělnictva nabízejí odpověď v podobě příběhů kritiky ideologie i rozvoje lidských svobod, daleko přesahující příběhy možné participace všech na volbách a dosažení pevné pracovní doby. Nevadí, že ve svých expozicích používají i témata, která známe ze stranických sbírek. Nemusíme tak rovnou pro krátkou tradici demokracie na nové pohledy ve východní Evropě rezignovat. Třeba by se nám s novým využitím starých sbírek podařilo část z kohorty odmítačů do muzeí dostat. A možná i bez pomoci nových technologií a poddávání se zjednodušujícím zábavným principům odklánějícím se od reálného historického příběhu a jeho věrohodné interpretace.

Literatura

- Stephen BIRD, A Specialist Labour History Archive The National Museum of Labour History Archive Center, History Workshop Journal [online], SPRING 1994, Volume 37, Issue 1, [cit. 22. 11. 2022] s. 70–176. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/hwj/37.1.170>
- Beatrix BOUVIER – Anja KRUIKE, Karl Marx (1818–1883). Leben – Werk – Wirkung bis zur Gegenwart. Ausstellung im Geburtshaus in Trier, Bonn 2013.
- Caroline GIBBS, National Museum of Labour History, History Workshop Journal, AUTUMN 1980, Volume 10, Issue 1, s. 191–193.
- Anthony GIDENNS, Třetí cesta. Obnova sociální demokracie, Praha 2001.
- Tomáš KAVKA, Muzea dělnictva a práce – svět včerejška i dneška? Stranická muzea v Československu a jejich příbuzní za budovatelským horizontem. in: Tomáš Kavka – Jolana Tothová – Pavlína Vogelová (eds.), Sbírkový & politika. Collections & Politics, Praha 2022, s. 21–56.

34 Museum der Utopie und Alltag, Eisenhüttenstadt [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.utopieundalltag.de/>

35 Europejskie Centrum Solidarności – ECS [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://ecs.gda.pl/>

Tomáš KAVKA – Jolana TOTHOVÁ – Pavlína VOGELOVÁ (eds.), *Sbírký & politika. Collections & Politics*, Praha 2022.

Heribert LAMBERT – Boris OLSCHESKI, *Das Museum Karl-Marx-Haus. Ein Begleitbuch zur ständigen Ausstellung im Geburtshaus von Karl Marx, Trier*, 1997.

Peter LUDVIGSEN, *A Worker's Museum in Copenhagen*, *Museum International* [online], 1995, roč. XLVII, č. 4, s. 40–43 [cit. 26. 11. 2022]. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000103041>

Jolana TOTHOVÁ, *Sbírka Muzea dělnického hnutí – rozsáhlý soubor předmětů, archiválií a knih*, *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2017, roč. 55, č. 2, s. 16–26.

Jiří ŽALMAN, *Kapesní průvodce po muzeu a muzejnictví*, Praha 2016.

Internetové odkazy

Arbejdermuseet København [online] [cit. 22. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.arbejdermuseet.dk/en/about-us/>

Arbeidermuseet Oslo [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.oslomuseum.no/arbeidermuseet/>

Arbetets museum (The Museum of Work) [online] [cit. 28. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.arbetetsmuseum.se/about-the-museum/>

CAMOC (International Committee for the Collections of Activities of Museums Cities) [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://camoc.mini.icom.museum/>

CIMUSET (International Committee for Museums and Collection of Science and Technology) [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://cimuset.mini.icom.museum/>

Europejskie Centrum Solidarności – ECS [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://ecs.gda.pl/>

Museum der Utopie und Alltag, Eisenhüttenstadt [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.utopieundalltag.de/>

ICOM General Conference Prague 2022 [online] [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://icomprague2022.gcon.me/programme>

ICOM. International Council of Museums [online] [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://icom.museum/en/network/committees-directory/>

Jürgen Schmidt, *Karl Marx Haus Trier*, in: *Masarykova demokratická akademie. Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie? Mezinárodní workshop* [online] 12. 11. 2022 [cit. 17. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030>, 1:48-2:23.

People's History Museum [online] [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://phm.org.uk/phm-story/>

Thomas MELDGAARD, *The Workers Museum in Copenhagen*, in: *Masarykova demokratická akademie. Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie? Mezinárodní workshop*, 12. 11. 2021, [online] [cit. 17. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030>, 1:48-2:23.

Muzeum dělnického hnutí, o.p.s., in: *Rejstřík peníze* [online], 22. 7. 2022, [cit. 10. 11. 2022]. Dostupné z: <https://rejstrik.penize.cz/25722166-muzeum-delnickeho-hnuti-o-p-s>

Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie?, mezinárodní workshop, in: *Facebook* [online] 12. 11. 2021 [cit. 20. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030>

Jürgen SCHMIDT, *Karl Marx Haus Trier*, in: *Masarykova demokratická akademie. Seminář Muzea dělnictva a práce: Prezentace emancipace a rozvoj demokracie? Mezinárodní workshop*. Facebook [online] 12. 11. 2021 [cit. 17. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/masarykova.akademie/videos/370204258124030>, 1:24:20-1:42:00.

V Trevíru se tyčí nadživotní socha Marxe, budí kontroverze, in: *Seznam* [online], 13. 4. 2018 [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/cestovani-v-treviru-se-tyci-nadzivotni-socha-marxe-budi-kontroverze-11465>

The International Association of Labour History Institutions [online] [15. 11. 2022]. Dostupné z: <https://ialhi.org/>

Työväenmuseo Werstas Tampere [online] [cit. 27. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.tyovaenmuseo.fi/en/>

WorkLab. International association of Labour Museums [online] [cit. 20. 10. 2022]. Dostupné z: <https://worklab.info/constitution/>